

Aan Professor Leni Sebestyén
Met de meeste hoog achting
aangeboden door:
Catharina M. Z. Kuypers

Maart 1920.

Bij de foto: Opdracht van Abraham
Kuypers jongste dochter Cato in een aan Jenó
Sebestyén geschonken exemplaar van Kuypers
De gemeene gratie, deel I [lees verder op pag. 3]

nr. 47, december 2017

IN DIT NUMMER:

De banden met Hongarije

ADC Archiefservice

Consolidatie en crisis

...adc **etera**

...adcetera is een gezamenlijke uitgave
van deputaten ADC (GKv) en de
Archiefcommissie (NGK)

colofon

...adccetera is een
gezamenlijke uitgave
van deputaten ADC
(GKv) en de
Archiefcommissie
(NGK)
Broederweg 16,
8261 GT Kampen.
Telefoon 038 447 17 30
E-mail
info@adckampen.nl
Website
www.adckampen.nl
Druk: drukkerij
De Bunschoter,
Bunschoten-
Spakenburg
Ontwerp:
Peter Dees, Zwolle

Ten geleide

Voor wie meent dat het verzamelen, beheren en laten onderzoeken van archiefmateriaal niet veel meer is dan de zorg voor oud en overbodig papier, zijn het lastige tijden. Onderzoekers en schrijvers over de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) hebben namelijk meer veranderingen in deze kerken teweeg gebracht dan misschien op het eerste gezicht wordt gedacht. In de jaren negentig is dit onderzoek op gang gekomen met de drie delen *Vuur en vlam*, bundels met historische artikelen op basis van onderzoek van het archief, van die oude papieren dus. Er is toen wel gemopperd over jonge historici die het verleden niet goed zouden begrijpen, of in hun kritische evaluatie te weinig de goede en geestelijke bedoelingen van een vorige generatie in rekening brachten.

Maar het niet zo rooskleurige beeld dat zij boden van de vrijgemaakte kerken vanaf de jaren veertig tot en met de jaren zeventig van de vorige eeuw is eigenlijk niet weerlegd en raakte langzamerhand ingeburgerd. De dankbare en waarderende terugblikken op die decennia bleven ook bestaan, maar het drong toch in brede kringen door dat het destijds niet alles rozengeur en maneschijn was.

Daarmee was de weg geëffend voor uitgebreider studies over deze jaren en met name voor de geschiedenis van de kerkelijke breuk in de jaren zestig. De biografie van Cornelis Veenhof door Ab van Langevelde maakte op vele lezers diepe indruk: dus zo hard en naar was het toegegaan in de jaren zestig in de kerken en op de Theologische Hogeschool in Kampen. Voor een dissertatie was dit boek een bestseller. De auteur heeft her en der over dit boek gesproken en leeskringen namen gezamenlijk zijn boek door. Dit heeft het besef van schaamte verdiept over het kerkelijk klimaat van de jaren zestig. Het recent verschenen boek van Johan Schaeffer over de weerslag van het kerkelijke conflict op de Hogeschool in de zogenaamde attestenkwestie heeft deze schaamte bevestigd. Het ADC betekent dus geen eindstation voor oud papier. Integendeel, daar begint de bezinning op het verleden en op onszelf, for better and for worse. ¶

De Gereformeerde Kerken en de Theologische Universiteit hebben sinds het begin van de twintigste eeuw banden met de Hongaarse gereformeerden en hun kerken en opleidingen. Nieuw onderzoek daarnaar haalt ook die oude banden weer boven water.

De banden met Hongarije

De (her)ontdekking in 2015 van het archief van Jen Sebestyén (1884-1950), hoogleraar dogmatiek aan de theologische school te Boedapest, brengt contacten uit het verleden aan het licht. Sebestyén studeerde voor de Eerste Wereldoorlog theologie in Nederland en leerde Abraham Kuypers kennen. Hij leerde Nederlands, vertaalde Kuypers Stone-lezingen over het calvinisme in het Hongaars en verbreidde er, met hulp van onder anderen hoogleraren uit Kampen, diens neocalvinisme. Deze opvattingen hebben niet de overhand gekregen in Hongarije, maar zijn er ook nooit helemaal vergeten.

De Eerste en Tweede Wereldoorlog en het communisme waren drie kwaden die Hongarije zwaar troffen. In de naoorlogse jaren is er vanuit Nederlandse kerken clandestien contact onderhouden met de gereformeerde minderheid in Hongarije, bijvoorbeeld vanuit de Hervormde Kerk, maar ook vanuit de Gereformeerde Kerken

vrijgemaakt. Er is hier te lande kennis van en hulpvaardigheid voor deze buitenlandse geestverwanten. Nadat de muur is gevallen en betrekkingen konden worden genormaliseerd zijn die spannende jaren voor 1989 wat weggezakt in de herinnering. Het historisch onderzoek naar de Nederlands-Hongaarse gereformeerde betrekkingen in de twintigste eeuw legt de banden weer bloot. Via oude connecties van predikanten als Andries den Broeder, Lucius de Graaff en János Hermán worden nieuwe contacten gelegd en wordt het onderzoek gefaciliteerd. Den Broeder en Hermán (en familie) beheersen het Hongaars en vertalen en via De Graaff kregen we toegang tot de bibliotheek van Sebestyén, die in Szentes, in Zuid-Hongarije, bewaard wordt en die tal van Nederlandse werken (niet zelden met opdrachten) bevat. In Szentes werden we ontvangen door ds. Andrásné Gilicz, die zijn in de jaren tachtig opgedane Nederlands

nog vloeiend sprak, en de bibliotheek in zijn pastorie aldaar beheert. Het historisch onderzoek krijgt dankzij deze oude banden nieuwe impulsen en aangename ondersteuning. Volgend jaar hopen we op een conferentie in Boedapest de eerste resultaten van het nieuwe onderzoek te presenteren. ¶

Hendrik P. Scholte 1868-2018

In augustus 2018 is het 150 jaar geleden dat Hendrik P. Scholte overleed, de afgescheiden predikant, die in 1847 met een grote groep emigreerde naar de Verenigde Staten en neerstreek in Pella, Iowa. Samen met onder andere Central College in Pella en Pella Historical Society en Nederlandse partners belegt het ADC een conferentie over Scholte in Pella van 16-18 augustus 2018 in het Opera House in hartje Pella. Op de conferentie staat zijn rol als kerkelijke en als emigrantenleider centraal. In het centrum van Pella staat ook nog het woonhuis van Scholte dat nu een museum is. Voor aanmelding als spreker of bezoeker zie de website van het ADC. ¶

ADC Archief- service

Zoals in voorgaande *adcetera's* is besproken, is het ADC bezig om een digitale archiefservice op te zetten. Het doel is om kerken te helpen om in deze

tijd, waarin media zo snel verandert, ook hun digitale archief duurzaam te kunnen bewaren en beheren. De ADC archiefservice zorgt ervoor dat privacygevoelige gegevens veilig worden bewaard en dat documenten die nu in het e-Depot worden opgeslagen over meerdere jaren ook nog te lezen en bewerken zijn.

Na een traject met enkele scriba's en archivariissen van kerkelijke gemeentes is het systeem versoepeld en gestroomlijnd zodat het makkelijk en overzichtelijk te gebruiken is. In november en december zijn voorlichtingsavonden georganiseerd waarbij de deelnemende kerken aanwezig zijn geweest. Hier is besproken hoe het systeem werkt, wat de mogelijkheden ervan zijn en wat de voordelen zijn om het te gebruiken voor kerkelijke archieven.

Hopelijk kan de archiefservice begin 2018 in gebruik worden genomen. Op onze website (www.adckampen.nl) zal regelmatig informatie worden gepubliceerd over de voortgang van het traject. ¶

Lucie Bremmer- Lindeboom over de vrouw in het ambt

In november 1953 schreef de vrouw van ds. R.H. Bremmer te Zwolle (het ADC bezit beider archief) een uitgebreide brief aan ds. J. Kamphuis te Bunschoten-Spakenburg over de positie van de vrouw in de kerk. Lucie

Bremmer-Lindeboom was jurist en bovendien als domineesdochter en kleindochter van de Kamper hoogleraar Lucas Lindeboom van huis uit geen vreemdeling in de wereld van de theologen.

Lucie zag de positie van de vrouw in het heilshistorische kader van schepping, zondeval, verlossing en voleinding: 'Ik kan het pas ten volle zien, als ik eerst heel de lijn van de Schrift heb gevat', schreef ze. Anders blijf je steken in 'splinterige vragen'.

Waar Eva na de schepping ten opzichte van Adam aanvankelijk nevenschikt is – Lucie spreekt van de koningin naast de koning – is er na de zondeval en de vloek sprake van onderschikking. 'Maar die vloek hoeft niet door de mensen voltrokken te worden, God voltrekt die vloek, als hij in de ontsluiting [cultuuropdracht] (...) de menscheit leidt van zondeval via verlossing tot voleinding'. In Christus groeien zowel man en vrouw toe naar 'de groote handelingsbevoegdheid' bij de wederkomst van hun Heer. Dan is God alles in allen.

Lucie zag het Bijbelgedeelte over de dochters van Zelafead, die Mozes een eigen stuk grond als erfdeel gaf, in dit kader. Op dezelfde manier beschouwde zij de historie van Debora, de richteres. Daar is sprake van 'anticipatie' op de verlossing in Christus. En de 'tintelende activiteit van de vrouw in het N.T.' is voor haar een anticipatie op de voleinding. Het gaat om een rijpingsproces van mannen en vrouwen, te vergelijken met de volwassenwording van een kind. Paulus wees de te vrijmoedige vrouw in de klassieke wereld nog terecht omdat 'haar onrijp optreden' een 'belemme-

ring en smaad' vormde voor het evangelie. Maar 'in principe' mag de vrouw alles doen binnen de kerk. Zij mag de mogelijkheden van een bepaalde historische context liefdevol en dienstbaar aangrijpen om te groeien in haar positie in Christus.

In een naschrift schreef ze nog dat vrouwen niet 'de broek aan mogen hebben' richting hun mannen. Ze moeten wel hun vrouwelijkheid bewaren. Verder betekende de opdracht om kinderen te baren niet dat ze geen deel hebben aan de bredere cultuuropdracht. Bovendien onderwerpen al die gereformeerde mannen, die zo hameren op de onderdanigheid van de vrouw, zich dan toch maar aan de koninginnen Wilhelmina en Juliana, zo schreef Lucie 65 jaar geleden. Tenslotte aanvaardde zij dat er hier meningsverschillen zijn. Beide groepen zien het onderwerp immers 'in den Heere' en 'dan streven we ernaar de pas naar elkaar te regelen' 'in de stijl van het Koninkrijk'. ¶

Verzoening

Het ADC en de Theologische Universiteit Kampen hielden op 8 december een druk bezocht symposium over de attestenkwestie uit 1967. De aanleiding voor dit symposium was de vorig jaar verschenen historische studie van de Nederlands-gereformeerde predikant Johan Schaeffer over de attestenkwestie, getiteld *Verscheurd door trouw* (AD Chartasreeks, nr. 32). Deze kwestie, die in 1967 speelde, ontstond door het besluit van de senaat van de toenmalige Theologische Hogeschool om studenten persoonlijk te toetsen

op hun trouw aan de belijdenis. Tot deze maatregel werd besloten vanwege de verdeeldheid binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) over de Open Brief van 1966, die onder meer handelde over de status van de belijdenis. De maatregel van de senaat gaf veel beroering onder de studenten van de Hogeschool. Het gevolg was dat zo'n twintig procent van de studenten de Hogeschool verliet.

In de studie van Schaeffer wordt deze pijnlijke zaak beschreven en ligt het accent op de verscheurdheid van wat bijeen hoort. Vijftig jaar na dato wordt dit conflict aan beide zijden betreurd. Op het symposium werd teruggeblikt en vooruit gekeken met de uitgenodigde toenmalige studenten die de Hogeschool verlieten. Ook uitgenodigd en aanwezig waren familieleden van de in verband met de attestenkwestie op non-actief gestelde lectoren D.J. Buwalda en H.M. Mulder en de door kerkelijke moeilijkheden aan de Hogeschool beknelde geraakte pedel J. Bos. Deze geschiedenis krijgt een extra dimensie nu de kerken in een proces van hereniging komen en samen terugblikken op pijnlijke episodes van de breuk.

Erik de Boer belichtte vanuit de bronnen de historische situatie van 1967 en concludeerde dat de senaat zich te weinig had verplaatst in de gevoelens van de studenten. Johan Schaeffer riep de vrijgemaakte kerken op zich expliciet te distantiëren van de besluitvorming in de jaren zestig. Ook voerden enkele andere studenten het woord die in 1967 de Hogeschool moesten verlaten. Arie Reitsema riep op tot verootmoediging aan beide zijden van het toenmalige kerkelijke conflict en Piet

Busstra beklemtoonde de eenheid in Christus die niet door kerkelijke conflicten kan worden teniet gedaan. De rector van de Theologische Universiteit Roel Kuiper sprak namens deze instelling over de attestenkwestie: 'Wij staan er beschaamd bij, zeker ook wanneer we tot ons laten doordringen welk effect dit alles in het leven van betrokkenen heeft gehad', zei Kuiper. 'Dat kunnen we helaas niet ongedaan maken. De toenmalige senaat heeft gehandeld zoals hij meende te moeten handelen. Wij kunnen dat narekenen en van opvatting zijn dat het anders had gekund en gemoeten, maar de besluiten kunnen we daarmee niet uitwissen. Wel kunnen we aangeven wat dit bij ons oproept: gevoelens van ootmoed, schaamte en spijt, en die betreffen het handelen, de slechte verhoudingen aan de hogeschool en de manier waarop mensen zijn losgelaten. Dat willen we niet meer zo aan onze universiteit laten gebeuren.' Kuiper zei uit te zijn op heling en verzoening, 'en we vragen u of u dat zo wilt aanvaarden'. ¶

Consolidatie en crisis

Over de geschiedenis van de Christelijke Gereformeerde Kerk(en) is weinig gepubliceerd. Prof. W. van 't Spijker heeft in het verleden in kerkelijke gedenkschriften de hoofdlijnen geschetst. Deze bundel bevat een aantal gedetailleerde bijdragen over de Christelijke Gereformeerde Kerk tussen 1918 en 1945.

Voor het kleine kerkverband zijn dit

jaren van consolidatie. Vooral de jaren twintig vormen een bloeiperiode. Het ledental groeit en het kerkelijk zelfbewustzijn neemt toe. Jeugdwerk, zendingswerk, eigen scholen, ze worden op- en uitgebouwd. De politieke interesse wordt groter en de kerk krijgt theologisch een sterker profiel. In toenemende mate is er echter ook sprake van crisis. De onderlinge spanningen nemen toe en het komt tot openlijke botsingen. In de jaren dertig ontwikkelt een rechtser stroming zich tot een richting. Vanuit een vijftal invalshoeken brengt historicus en archivaris Niels van Driel in een nieuw deel in de AD Chartas-reeks ontwikkelingen, verhoudingen en personen binnen de Christelijke Gereformeerde Kerk in beeld. Het boek verschijnt begin 2018. ¶

Nieuws vanuit de archiefcommissie NGK

Het onderwerp digitale archieven heeft ook binnen de NGK de aandacht. De werkgroep Onderzoek digitaal archiefbeheer heeft een uitvoerig rapport uitgebracht, met diverse items o.a. vereisten voor digitaal archiefbeheer, keuzebepaling voor ordening van digitale bescheiden en schema's voor archiefordening. Het geeft beheerders van digitale documenten een goede oriëntatie voor het kerkelijk archiefbeheer. Naast aanbevelingen en adviezen reikt de werkgroep ook mogelijkheden

aan voor het duurzaam bewaren van digitale bescheiden. Het archief staat op de agenda om in januari 2018 door de Landelijke Vergadering (LV) besproken te worden. Nadien wordt het rapport met overige informatie naar de kerken gezonden. De LV stelt in januari 2018 ook *de Regeling acquisitie Landelijk Archief* vast. Het is dan formeel mogelijk om belangrijke documenten onder te brengen in het Landelijk Archief. Het formaliseert tevens de al 39 meter aanwezige documenten en particuliere archieven van meer dan veertig predikanten en gemeenteleden. Voor NGK's en NG-organisaties werd in 2014 die mogelijkheid al geboden. Wat betreft de digitale archiefbestanden geeft de landelijk archivaris uitvoering aan het protocol voor het in ontvangst nemen van digitale bescheiden.

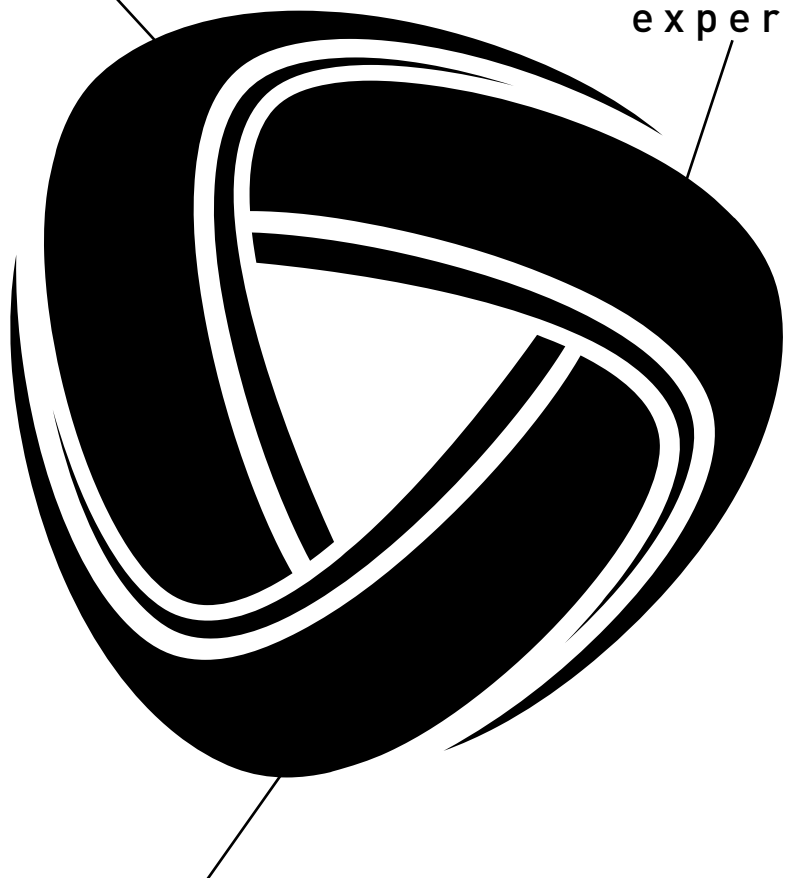
Gert Bink, de huidige landelijk archivaris, beëindigt zijn werkzaamheden eind dit jaar. Een gekwalificeerd opvolger, bekend met kerkelijke archieven, is beschikbaar. Voor de LV-januari 2018 heeft de Archiefcommissie een concrete voordracht opgesteld. In april 2017 besloot de LV dat de belangrijke post van landelijk archivaris een bezoldigde functie wordt, vooralsnog voor één dag per week.

In de volgende ad-cetera hierover een vervolg. ¶

Nieuwe aanwinsten
Aanvulling archief
Nederlands Dagblad
Documentatie over
Vrijmaking en
Scheuring van NGK
Apeldoorn
Stukken over
de Vrijmaking
in Rotterdam-
Hillegersberg-
Straatweg

Uw doel
Uw wens

Onze
expertise

Het resultaat
hoogwaardige communicatie

DE BUNSCHOTER
SAMEN COMMUNICEREN